

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

НАУМЕНКО Уляна Василівна

УДК 378 : 005.591 . 6 : 009 (477)

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор
КОВАЛЬЧУК Володимир Юльянович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри математики та методики
викладання математики початкового навчання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КОВЧИНА Ірина Михайлівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри соціально-правового
захисту населення;

кандидат педагогічних наук
СТЕПАНЕНКО Людмила Михайлівна,
Економіко-технологічний університет
(м. Бровари),
завідувач кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін.

Захист відбудеться 11 грудня 2014 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 11 листопада 2014 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

В.Д. Сиротюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Проблеми європейського виміру української освіти зумовлені потребами практики, насамперед завданням модернізації гуманітарної освіти, безпосередньо пов'язаної з виконанням Болонських домовленостей, її інтеграцією у європейський освітній простір. Цей процес є складним, суперечливим і тривалим. Однак він не має альтернативи. Щоб стати на рівень з розвинутими країнами Європи і світу, українська освіта має стати на «європейський шлях», співпрацювати з європейськими університетами, запозичити з їх діяльності все те найкраще, що робить європейську освіту найбільш визнаною і конкурентно-спроможною у світі.

Європейська вища освіта бере свої витoki від Болонського (заснований 1088 р.) та Паризького (заснований 1170 р.) університетів. Ставши потужними центрами науково-освітнього профілю Європи, ці університети з часів свого заснування і до наших днів визначають загальноєвропейські (й багато в чому – світові) норми організації освіти і науки, зокрема у галузі медицини і права, політичних досліджень і економіки, літератури і філософії, природничих наук, сільського господарства, низки інженерних спеціальностей. Визначивши європейський вектор як стратегічну орієнтацію розвитку Україна насамперед, переймає все найкраще в системі освіти країн європейського простору. І це зрозуміло. Реформи розпочинаються з просвітництва громадян, розвитку свідомості та культури, з підготовки кадрів, які спроможні втілити в життя задуми, з якими пов'язується майбутнє. Зрозумілим і цілком закономірним є й те, що найбільш ефективним зразком просвітницького курсу для України є європейські університети. Болонська, а в більш широкому розумінні – європейська стратегія розвитку освіти є базовою установкою модернізаційних процесів, що охопили Україну в галузі освіти з моменту проголошення незалежності держави.

Болонський процес в історії розвитку освіти є явищем унікальним. І не тільки тому, що він визначає певні пріоритети розвитку освітньої галузі, а насамперед тому, що *об'єднує освітян* – викладачів і студентів – держав європейського простору в єдину і цілісну академічну спільноту, відкриває для неї можливості академічних обмінів, наукової співпраці, навчання впродовж життя, культурної взаємодії як на рівні соціальних інститутів, так і на рівні соціальних груп і окремих особистостей.

Процес загальноєвропейських освітніх реформ виявився реакцією на виклик ХХІ століття, що створив нову ситуацію у сфері вищої освіти. Вона характеризується наявністю таких елементів у міжнародних тенденціях розвитку освіти:

1. Інтернаціоналізація освіти (збільшення потоку студентів, які навчаються в закордонних ВНЗ, обмін студентами і професорсько-викладацьким складом, використання закордонних програм, технологій та інформації).
2. Зростання конкуренції на світовому ринку освітніх послуг (збільшення кількості приватних ВНЗ, інтенсивний розвиток дистанційного навчання).

3. Схильність до нових економічних імперативів, створюваних глобалізацією (створення міжнародної системи ліцензування, сертифікації, акредитації).

4. Зміна функцій держави в галузі освіти (багато держав проводять політику розрегулювання, деєстатизації освіти, передаючи навчальним закладам більше прав і повноважень).

5. Швидке зростання чисельності студентів при зміні (розширенні) вікової структури.

У концепції освіти спостерігається помітне розширення поняття освіти за трьома основними напрямками: збільшення тривалості навчання (починається з народження і продовжується все життя) – це підкріплюється розвитком системи дошкільної освіти й освіти дорослих; розширюється мережа навчальних закладів; школа як суспільний інститут не є єдиним джерелом знань і вмінь; збільшення сфери впливу освіти – це не тільки інтелектуальне зростання, але й формування всіх аспектів особистості: інтелектуального, емоційного, фізичного, соціального.

Ми поділяємо думку В. Журавського і М. Згуровського про те, що приєднання України до Болонського процесу є складним і тривалим. Для реального (формальний вже відбувся) вступу в Болонський процес Україні необхідно зробити два істотних кроки: провести порівняльний аналіз вітчизняної системи науки й освіти з європейською і визначити, що необхідно змінити, а також розпочати відповідні реформи; урядові прийняти свідоме політичне рішення, що має ґрунтуватися на потребі проведення реформ, і покласти це в основу зовнішньої політики держави, спрямованої на інтеграцію вітчизняної науки й освіти в європейський простір. Останнє потребує розгалуженої дослідницької діяльності. Враховуючи потребу, авторка обрала означену тематику як предмет самостійного теоретичного аналізу.

Від часів знаменитих античних мислителів Платона і Арістотеля, через велетнів середньовічної мудрості Августина Блаженного і Фому Аквінського, видатних представників епохи Відродження, Реформації і просвітництва, філософів нових часів, німецького класицизму і представників сучасних модерністських і постмодерністських підходів проблема освіти – навчання і виховання – завжди знаходилась у центрі філософсько-педагогічного дискурсу тому, що саме через освіту пролягає магістральний шлях входження в життя нових поколінь, які беруть на себе відповідальність за його наближення до викликів часу.

Серед зарубіжних авторів, які своїми фундаментальними напрацюваннями підготували теоретичну платформу нинішнього об'єднавчого процесу європейської освітньої спільноти або ж активно працюють на сьогодні в галузі філософії, теорії та методології освіти, слід назвати роботи Данієла Белла, Вільгельма фон Гумбольдта, Джона Генрі Ньюмена, Хосе Ортеги-І-Гассета, Карла Ясперса, Ганс-Георга Гадамера, Юргена Габермаса, Вольфа Лепеніса, Марка Квека, Ернста фон Вайцзаккера, Ейморі Б. Ловінс та Л. Хантер Ловінс, ряду інших дослідників.

Значний внесок у розробку освітньої проблематики, визначення ролі освіти у розбудові сучасного модерного світу внесли вчені ХХ століття, зокрема: Ш. Амонашвілі, В. Аршинов, В. Афанасьєв, О. Афанасьєва, Ю. Бабанський, Е. Баллер, Г. Батіщев, В. Библер, В. Буданов, Ф. Бурлацький, М. Бахтін, М. Бердяєв, П. Блонський, Л. Виготський, Г. Волков, П. Гайдено, Б. Гершунський, П. Гуревич, В. Давидов, А. Данилюк, О. Дробницький, Е. Ільєнков, В. Келле, Л. Киященко, О. Князева, М. Ковальзон, В. Конєв, Д. Лихачов, А. Лосєв, К. Любутін, Ю. Лотман, А. Луначарський, В. Моїсєєв, Н. Никандров, О. Огурцов, Т. Ойзерман, Б. Поршнев, Б. Пружинін, М. Розов, Я. Свірський, Л. Столович, Л. Толстой, В. Філіппов, В. Шаталов, В. Ядов та ін.

Помітним є також внесок філософів і педагогів. Серед публікацій заслуговують на першочергову увагу праці: В. Андрущенко, В. Бакірова, В. Бєха, І. Бєха, В. Бикова, Н. Бібік, Л. Бєвзенко, А. Бойка, Вол. Бондаря, Віт. Бондаря, В. Вікторова, Л. Вовк, Г. Волинка, В. Воронкова, С. Гончаренка, Р. Гуревича, Л. Даниленка, В. Дзоз, Н. Дем'яненко, Д. Дзвінчук, В. Журавського, І. Зязюна, М. Євтуха, В. Євтуха, І. Єршової-Бабенко, В. Кизима, К. Корсака, В. Кременя, В. Лугового, М. Лукашевича, С. Максименка, М. Михальченка, Н. Мозгової, М. Недюха, Н. Ничкало, В. Огнєв'юка, В. Олійника, В. Пазенок, І. Предборської, Н. Протасової, Л. Пуховської, В. Рибалка, В. Рижко, В. Савельєва, О. Савченко, С. Сисєвої, О. Сухомлинської, П. Таланчука, В. Ткаченко, І. Цехмістро, В. Ярошовець та ін.

Особливе значення для нашого дослідження має фундаментальна праця академіка НАПН, члена кореспондента НАН України В. Андрущенко «Світанок Європи. Проблема підготовки нового вчителя для об'єднаної Європи ХХІ століття» (2011), а також монографія В. Андрущенко та В. Савельєва «Освітня політика» (2010).

Ми намагались повною мірою використати багатий фактичний і методологічний матеріал фундаментальної монографії академіка В. Кременя «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі» (2010), низки цікавих дослідницьких видань, зокрема, «Модернізація вищої освіти в Україні і в світі: десять років наукового пошуку (за ред. В. Андрущенко, В. Лугового, М. Степка (2009), а також монографії «Реформи образования. Аналитический обзор» (2003; за загальною редакцією В. Філіппова) та фундаментальне дослідження Б. Гершунського «Философия образования для ХХІ века» (2002).

І все ж, незважаючи на досить помітний обсяг публікацій, означена тематика все ще не вичерпана достатньо повним чином. Потребують поглибленої уваги теоретико-методологічні засади аналізу освітнього процесу в сучасному європейському просторі (європейський вектор зовнішньої політики як пріоритет для України; європейські стандарти (економічні, політичні, культурні тощо) для світу і для України; європейська освіта як цілісний феномен: основні характеристики: демократизм, академічна мобільність тощо); об'єктивна потреба і реальний процес формування єдиних освітніх пріоритетів (історичні передумови формування єдиної освітньої європейської політики; Лісабонська конвенція (1997), Сорбонська декларація (1998) та інші нормативні документи).

Додаткового аналізу потребують основні вимоги Болонського процесу щодо: модернізації освіти в європейському просторі (поняття якісної освіти; рівного доступу до якісної освіти; розвитку університетської науки; академічної мобільності; переходу на кредитно-модульну систему навчання; демократизації управління; автономії університетів тощо.

Особливої дослідницької уваги потребують шляхи структурного реформування вищої освіти України в контексті вимог Болонського процесу, зокрема оптимізація мережі закладів освіти, адаптація нормативно-правового поля освітньої діяльності, новітніх установок на освітньо-кваліфікаційні рівні, оптимізація напрямів підготовки фахівців, уточнення переліку кваліфікацій та посад та узгодження їх з вимогами європейського ринку праці, універсалізації підготовки фахівців вищої кваліфікації (кандидат-доктор наук) тощо. Враховуючи, що ці й ряд інших питань стали предметом не тільки теоретичної, але й вкрай гострої дискусії, що розгорнулась у суспільстві в контексті прийняття нового Закону «Про вищу освіту», ми зосереджуємо нашу дослідницьку увагу на темі **«Модернізація системи вищої гуманітарної освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах тематичного плану Дрогобицького державного університету імені Івана Франка «Зміст навчання і виховання в умовах реформування освіти України» та «Шляхи підвищення підготовки вчительських кадрів для початкових класів в умовах входження України в Європейський освітній простір на основі Болонської конвенції».

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол №4 від 19.04.2012 р.) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 9 від 27.11.2012 р.).

Мета дослідження – визначити й проаналізувати філософсько-педагогічний контекст і нормативну базу, основні завдання, напрями і можливості входження української гуманітарної освіти в європейський освітній простір.

Відповідно до мети дослідження поставлено наступні **завдання**:

1. Визначити і дослідити теоретико-методологічні засади проблеми модернізації гуманітарної освіти в контексті європейського вибору у світлі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу.

2. Дослідити історичні передумови, потребу та реальний процес формування єдиних європейських освітніх пріоритетів (Лісабонська конвенція (1997), Сорбонська декларація (1998) та Болонська декларація (2003)).

3. Проаналізувати основні вимоги Болонського процесу щодо модернізації гуманітарної освіти у європейському просторі, їх чинність стосовно української освіти.

4. Проаналізувати основні шляхи, ресурси та напрями структурного реформування вищої гуманітарної освіти України в контексті вимог Болонського процесу.

Об'єктом дослідження є система гуманітарної освіти України в її сучасному філософсько-педагогічному статусі.

Предмет дослідження – модернізація гуманітарної освіти в контексті входження в європейський освітній простір

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження базується на таких методологічних принципах, як принцип об'єктивності, науковості, історизму, системності, практики та розвитку. Головними методами служили: 1) діалектичний метод (у його сучасній інтерпретації); 2) метод системного аналізу; 3) метод єдності історичного і логічного; 4) метод сходження від абстрактного до конкретного; 5) порівняльний метод; 6) герменевтичний метод тощо. Застосування цих методів дозволило проаналізувати досліджувану проблему цілісно, у взаємозв'язках з економічними, політичними і соціокультурними процесами, що здійснюються на теренах Європи і в Україні, визначити ті стратегічні напрями, за якими має відбуватись (і вже частково відбувається) реальна модернізація української вищої освіти, її поступове входження у європейський освітній простір.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *вперше* у вітчизняній філософсько-педагогічній літературі останніх десятиліть системно проаналізовано потреби, вимоги, основні напрями та ресурси модернізації гуманітарної освіти в контексті її реального входження у європейський освітній простір, визначено етапи та суперечності цього процесу, обґрунтовано першочергові і стратегічні завдання його інтенсифікації;

- *уточнено* теоретико-методологічні засади аналізу освітнього процесу в структурі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу (статус і причини актуалізації проблем освіти, європейські стандарти розвитку гуманітарної освіти, їх легітимність для України тощо); проаналізовано історичні передумови та соціокультурна динаміка формування єдиних освітніх пріоритетів європейського простору; визначено завдання та напрями модернізації гуманітарної освіти в контексті вимог Болонського процесу;

- *подальший розвиток отримали положення про:* необхідність підвищення якості освіти на основі сучасної науки і соціальної практики; рівний доступ до якісної освіти; утвердження принципів академічної мобільності та чесності; демократизацію організації та управління навчально-виховним процесом; поглиблення автономії університетів.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що в ньому здійснено цілісний аналіз проблеми модернізації гуманітарної освіти в процесі її входження у європейський освітній простір і у світлі вимог Болонського процесу. Автором проаналізовані історичні передумови та реальний перебіг формують процесів щодо нормативного поля освіти на теренах Європи, особливо в останні два десятиріччя, їх значення у світовому контексті і для України, завдання, ресурси та стратегічні напрями модернізації гуманітарної освіти у світлі їх вимог. Визначено конкретний зміст таких завдань, делегованих системі вищої освіти Болонськими домовленостями, як підвищення якості освіти на основі наповнення її найновішими і найбільш фундаментальними

досягненнями сучасної науки і соціальної практики; забезпечення рівного доступу до якісної освіти; утвердження принципів академічної мобільності та чесності; демократизації організації та управління навчально-виховним процесом; поглиблення і розширення автономії університетів. Автором розроблено і впроваджено в практику ВНЗ спецкурс «Інтеграційні процеси в освітньому середовищі європейських країн» з дисципліни «Філософія освіти».

Впровадження результатів дослідження здійснено в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка (довідка № 640 від 29 квітня 2014 року), Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова (довідка № 06-14/1238 від 11.06.2014 р.), Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (довідка № 03-31/02/1972 від 20.06.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження доповідалися, обговорювалися і знайшли схвалення на науково-практичних конференціях і семінарах: *міжнародних*: «Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті» (МДЦ «Артек», 2009); «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Тернопіль, 2009); «Сучасне довкілля: реалії та перспективи» (Дрогобич, 2010); «Сьомі юридичні читання. Культура і право на початку ХХІ століття» (Київ, 2011); «Молодіжна політика: проблеми та перспективи» (Дрогобич, 2011); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Основні напрями модернізації вищої освіти в контексті викликів епохи» (Київ-Глухів, 2011); Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Інноваційні технології в дошкільній освіті: духовний розвиток дитини» (Київ, 2011); науково-практичному семінарі «Освіта в полікультурному просторі ХХІ століття: пошук стратегічних пріоритетів» (Дрогобич, 2009); науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (Київ, 2009); на засіданнях кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова; на теоретичних і методичних семінарах в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка.

Публікації. Основний зміст і результати теоретичного та експериментального дослідження відображено у 14 наукових публікаціях, серед яких: 10 статей у наукових фахових виданнях України, 2 - у закордонних наукових фахових виданнях, 2 – у наукових виданнях.

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (195 найменувань). Загальний обсяг роботи 226 сторінок, основний зміст дисертації викладено на 205 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** розкрито проблему дослідження, обґрунтовано її актуальність та доцільність, визначено об'єкт, предмет і мету дослідження, відповідно до яких сформульовано основні завдання, описано методи, які застосовувались для досягнення поставленої у роботі мети, розкрито наукову новизну та практичне значення здобутих результатів, зв'язок обраного напрямку дослідження з

науковими планами, темами. Подано відомості про апробацію дослідження та впровадження його основних результатів, наведено дані про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі «**Теоретико-методологічні засади аналізу освітнього процесу в сучасному європейському просторі**» показано, що ефективними засобами розв'язання проблеми модернізації педагогічної освіти є нові організаційні ідеї, які в умовах низької інвестиційної активності та відсутності спонсорської допомоги ведуть до позитивного результату за рахунок пошуку та використання внутрішніх резервів самої педагогічної системи. Проблема модернізації педагогічної освіти має, як відомо, стадії своєї зрілості: *відмінність – протилежність – конфлікт*. У ході розвитку суперечностей одна форма єдності протилежностей змінюється іншою. Кожна нова єдність протилежностей має певну своєрідність, від якої залежить специфіка проблеми, що виникає. Це означає, що характер педагогічної проблеми, що зароджується, залежить від характеру єдності протилежностей, що створюють її зміст.

Педагогічна освіта використовується як інструмент посилення напруження в соціальному організмі країни, оскільки зашляковує його неперспективними фахівцями, а з іншого, - вона ще не задіяна у підготовці цілої низки фахівців, що потребує від неї певної модернізації. Як свідчить сучасна педагогічна література, педагогічні технології, а саме вони є інтегрованим інструментом впливу на процес формування особистості, повинні відповідати таким умовам: *організаційним* - сприяти ефективному впровадженню інтегрованих освітньо-професійних програм підготовки і перепідготовки фахівців, які спрямовані на їх гуманітарну фундаментальну та професійну підготовку, впровадженню системи ступеневої професійної освіти; забезпеченню фундаменталізації процесу навчання з метою підвищення якості професійної освіти; інтеграції закладів освіти в системі неперервної професійної освіти: наприклад, інтеграція вищих закладів освіти з середніми закладами освіти, що забезпечують загальноосвітню і допрофесійну підготовку молоді, якість її навчання з метою набуття відповідного рівня кваліфікації майбутнього фахівця; вдосконаленню взаємодії між підприємствами різних форм власності та закладами системи неперервної професійної освіти; *змістовно-процесуальним* - забезпечення наступності змісту, форм і методів у різних ланках неперервної професійної освіти; орієнтація змісту, форм і методів діяльності професійних освітніх закладів системи неперервної професійної освіти на допрофесійну підготовку учнів та перепідготовку дорослого населення; використання наукового, матеріально-технічного й економічного потенціалу закладів професійної освіти у впровадженні сучасних освітніх технологій, зокрема інформаційних; *соціально-психологічним* - сприяти підвищенню професійної мобільності майбутніх фахівців і дорослого населення, їх здатності швидко адаптуватися до потреб ринку праці, попередженню безробіття; здійсненню закладами освіти допомоги в соціально-економічній сфері для її розвитку через підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів, консультації, рекомендації в організації бізнесу тощо; *гуманістичним* - визнання людини як особистості та найвищої цінності суспільства, задоволення її освітніх, професійних потреб, розвиток творчих

обдарувань; організаційний зв'язок професійної освіти з національною культурою, історією, традиціями українського народу; демократизація освіти, перехід до державно-громадської системи управління, її варіативність; відповідність рівня професійної освіти світовому рівню.

У процесі модернізації освіти в Україні слід звернути увагу на наступне: пульсація освітніх проблем збігається з ритмом саморозгортання новітніх технологій. Це означає, що провідним елементом розвитку педагогічної освіти на сьогодні є науковий інгредієнт соціального життя; інформаційна фаза розвитку потребує принципово іншого виду педагогічної освіти. Це буде інша педагогічна теорія і практика, що має свій новий зміст, форми та механізми. Одночасно це означає, що ми маємо справу з якісно новим видом педагогічної освіти, призначення якої полягає у забезпеченні суспільного розвитку в умовах інформаційної фази розвитку світової спільноти; головним інструментом модернізації педагогічної освіти залишаються нові організаційні ідеї, що плинуть з галузі менеджменту освітянської діяльності; оскільки позбутися суперечностей у педагогічній освіті принципово неможливо, то вітчизняна педагогічна думка повинна спеціально вивчати ці процеси з урахуванням їх синергетичного походження і своєчасно пропонувати зміни, які б забезпечували національній системі освіти оптимальний стан.

Основними напрямками інтеграційного процесу України до Європейського Союзу є: адаптація законодавства України до законодавства ЄС; економічна інтеграція та розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС; інтеграція України до ЄС у контексті загальноєвропейської безпеки; політична консолідація і зміцнення демократії; адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; культурно-освітня і науково-технічна інтеграція; регіональна інтеграція України; галузева співпраця; співробітництво у галузі охорони довкілля тощо.

Просування України на шляху європейської інтеграції залежить від її внутрішньої соціально-економічної модернізації, наближення до *acquis communautaire*, спільних цінностей і стандартів ЄС. Тому неодмінною передумовою досягнення повного членства в Європейському Союзі є виконання не лише політичної та нормативно-правової складової *acquis communautaire*, а передусім розбудова стабільних інститутів, які репрезентують демократичні перетворення в Україні, ефективну участь громадянського суспільства в процесі прийняття рішень на всіх його етапах та дієвий контроль за діями владних структур. Але щоб ідеали демократії стали орієнтиром для нових соціальних практик у контексті європейської інтеграції, ЄС також повинен зробити зустрічні кроки, а не обмежуватися звичайними деклараціями. Тим більше, що й сам ЄС, як з'ясувалося, не досить підготовлений до демократичних перетворень у Східній Європі, не може швидко й адекватно трансформувати свої інститути і процедури до прийняття нових членів.

Співпраця з ЄС у сфері освіти на шляху входження України в Європу є одним із пріоритетів розвитку вищої освіти в Україні. Участь в Болонських перетвореннях не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти. Навпаки, вона має бути спрямована на розвиток української

освіти і набуття нею нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій, зниження високих національних стандартів. Тому для України Болонські вимоги – це не уніфікація вищої освіти щодо європейських стандартів, а забезпечення широкого доступу до розмаїття освітніх і культурних надбань різних країн.

У другому розділі **«Формування єдиних освітніх пріоритетів»** показано, що у розвитку процесу євроінтеграції освітнього середовища виділяють три основні періоди. Перший період припадає на 1957-1982 рр. Його початком вважається Римський договір 1957 р., а також документи конференції Міністрів освіти 1971 р., які визначили п'ять основних положень загальноєвропейського виміру в освітніх системах: взаємне визнання дипломів; обґрунтування ідеї формування Європейського університету і кооперації вторинної та вищої освіти; створення європейського центру розвитку освіти; заснування необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти. Ці положення дістали свій розвиток у Програмі дій, презентованій у 1976 р.: вступ до вищої школи; визнання дипломів; спільні програми навчання; короткі освітні програми та ін.

Наступний, другий період охоплював 1983-1992 рр. і характеризувався уточненням цілей та завдань, поглибленням кооперації вищої освіти в рамках Євросоюзу. Відпрацьовувалися правові аспекти щодо суб'єктів навчального процесу, розроблялися відомі міжнародні проекти Comet, Erasmus, LinqWa, TEMPUS та інші, в яких наголошувалося на необхідності посилення взаємозв'язків вищої освіти та виробничих структур, розробки узгоджених між вищими навчальними закладами навчальних планів і програм, сприяння вивченню іноземних мов та ін.

Від 1992 р. розпочався третій період, під час якого виразнішим стало поглиблення ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з поширенням вимог Євросоюзу. Актуалізувалися соціально-політичні аспекти цілей і характеру Болонського процесу, зокрема ідеї про впровадження європейського громадянства, яке передбачає вільне переміщення, висунення своєї кандидатури на виборах у комунальні органи тощо.

Важливою віхою було підписання Лісабонської конвенції (1997 р.) та Сорбонської декларації (1998 р.), у яких дістали розвиток ідеї співвідношення інтернаціонального та національного, гармонізації національних систем освіти. Не заперечуючи культурного й освітнього розмаїття, Сорбонська декларація серед положень освітнього характеру особливу увагу приділила питанню кваліфікацій. Вона мала чітку соціально-політичну орієнтацію на інтеграцію Європи, виділяючи такі соціальні проблеми, як мобільність, визнання та доступ до ринків праці. Сорбонська декларація також містила заклик до підвищення конкурентноздатності європейської вищої освіти відносно освіти США.

В основі цього інтеграційного процесу, що став передісторією Болонського процесу, лежать три важливі документи: 1. Велика хартія університетів (Magna Charta Universitatum). 2. Лісабонська конвенція (Лісабон, 1997 р.). 3. Сорбонська декларація (Париж, Сорбонна, 1998 р.).

Основні цілі формування освітнього європейського простору зводяться до такого: побудова Європейського простору вищої освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування; посилення

міжнародної конкурентоспроможності як національних, так і в цілому європейської систем вищої освіти; досягнення більшої сумісності та порівнянності систем вищої освіти; формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи в цілому; підвищення визначальної ролі університетів у розвитку національних і європейських культурних цінностей; змагання з іншими системами вищої освіти за студентів, вплив, гроші та престиж.

Указ Президента України від 17.02.2004 «Про реформування системи освіти в зв'язку з приєднанням до Болонського процесу» розставляє пріоритети подальшого розвитку українського освітнього середовища у бік інтеграції з європейською системою. Однак думки про вплив Болонського процесу на реформування освітнього середовища України на сьогодні неоднозначні. Це пов'язано з основними положеннями і принципами Болонської декларації, що, на думку теоретиків і практиків освітньої діяльності, можуть справити не тільки позитивний, але і негативний вплив на українську систему освіти. Сутність Болонського процесу полягає у формуванні в перспективі загальноєвропейської системи вищої освіти у так звану Зону європейської вищої освіти, засновану на спільності фундаментальних принципів її функціонування. Таким чином, Болонський процес – це процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і необхідних інституціональних перетворень у вищих навчальних закладах Європи.

Усі пропозиції в рамках Болонського процесу можна позначити позиціями: 1) Впровадження дворівневої структури вищої освіти (бакалавр, магістр); 2) Впровадження системи безперервної освіти; 3) Формування кредитно-модульної системи (накопичувальна система, яка здатна функціонувати в рамках концепції «навчання протягом усього життя»); 4) Контроль якості навчання (стандарти транснаціональної освіти, незалежні атестаційні агенції); 5) Розширення мобільності всіх суб'єктів освітньої діяльності; 6) Мотивація студентів до навчання, у тому числі через перераховані вище принципи; 7) Забезпечення працевлаштування випускників (орієнтація ВНЗ на кінцевий результат: знання випускників повинні використовуватися на благо всієї Європи). Для цього пропонується загальний додаток до диплома за рекомендацією ЮНЕСКО; 8) Забезпечення привабливості і конкурентоздатності Європейської освіти (залучення в Європу студентів з інших регіонів).

Процес загальноєвропейських освітніх реформ виявився реакцією на виклик ХХІ століття, що створив нову ситуацію у сфері вищої освіти. Вона характеризується наявністю таких елементів у міжнародних тенденціях розвитку освіти: 1. Інтернаціоналізація освіти (збільшення потоку студентів, що навчаються в закордонних ВНЗ, обмін учнями і професорсько-викладацьким складом, використання закордонних програм, технологій та інформації). 2. Зростання конкуренції на світовому ринку освітніх послуг (збільшення кількості приватних ВНЗ, поява і розвиток дистанційного навчання). 3. Схильність до нових економічних імперативів, створюваних глобалізацією (створення міжнародної системи ліцензування, сертифікації, акредитації). 4. Зміна функцій держави в галузі освіти (багато держав проводять політику розрегулювання,

деєтатизації освіти, передаючи навчальним закладам більше прав і повноважень). 5. Швидке зростання чисельності студентів при зміні (розширенні) вікової структури.

У концепції освіти спостерігається помітне розширення поняття освіти за трьома основними напрямками: 1. Збільшення тривалості навчання – починається з народження і продовжується все життя – це підкріплюється розвитком системи дошкільної освіти й освіти дорослих. 2. Розширюється мережа навчальних закладів; школа як суспільний інститут не є єдиним джерелом знань і умінь. 3. Збільшення сфери впливу освіти – це не тільки інтелектуальне зростання, але й формування всіх аспектів особистості: інтелектуального, емоційного, фізичного, соціального.

Таким чином, з огляду на те, що концепція безперервної освіти одержала всіляку підтримку більшості європейських країн, а неминучі процеси глобалізації стосуються всіх сфер людського життя, можна зробити такий висновок, що процес глобалізації стимулює об'єднання освітніх систем у єдиний освітній простір, а науково-технічний прогрес, поява нових технологій і інформатизація суспільства формують новий образ освітнього простору (глобальне суспільство повинне бути і глобально інформаційним, і в цьому аспекті провідна роль надається освіті).

Цілі та завдання Сорбонської Декларації отримали логічне продовження та підтримку в Болонській Декларації від 19 червня 1999 р., що підписана 29 міністрами освіти європейських країн. У Болонській Декларації проголошується важливість координації політик щодо вищої освіти країн європейського континенту (як от спільна розробка навчальних курсів, академічне партнерство, запровадження програм обміну студентів та інше). Цей процес спрямовано на реформування системи вищої освіти з метою всеохоплюючої гармонізації вищої освіти на європейському рівні на добровільних засадах та з повагою національних різноманіть Сторін. Проголошується, що термін створення Європейського простору вищої освіти - до 2010 року. До особливих цілей Декларації можна віднести: 1) Прийняття спільної системи порівняння та визнання освітніх кваліфікацій та наукових ступенів, впровадження уніфікованого додатка до диплому про вищу освіту; 2) Введення двох етапів навчання: додипломного (не менше 3 років), післядипломного (1-2 роки магістерської програми та 3 роки докторантури); 3) Впровадження розробленої інститутами ЄС системи трансферних кредитів European Credit Transfer System (ECTS); 4) Прийняття європейського стандарту оцінки знань та якості навчання (запровадження уніфікованих критеріїв, методів оцінки); 5) Подолання перешкод, що заважають вільному руху студентів, стажерів, вчителів, дослідників, викладачів, менеджерів у галузі освіти.

Головні тенденції розвитку світової освітньої системи спрямовують її більш глибокий, фундаментальний характер, орієнтуються на гуманістичні цінності, виводять на перший план духовну та загальнокультурну складову освіти. Все це потребує формування у студентів системного мислення, стратегічного мислення виховання соціальної та професійної мобільності. Високий рівень конкурентоспроможності за умов євроінтеграції та глобалізації освітніх та

економічних систем вимагає створення та мотивації навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення. В Україні ці тенденції і особливості розвитку істотно ускладнюються ще й тим, що вони відбуваються на тлі процесів глибокої трансформації не тільки суспільно-політичного устрою та соціально-економічного укладу, а й суспільної психології, системи життєвих цінностей і орієнтирів, морально-етичної парадигми.

Основним фактором розвитку академічної мобільності студентів на сьогодні є підтримка різноманітними програмами, а саме: ERASMUS, COMMETT, LINGUA, TEMPUS, DAAD, IREX, UGRAD, Фулбрайта тощо. Щорічно на науково-практичні конференції, семінари, стажування, навчання по різних програмах виїжджають мільйони людей. Мобільність збагачує національну культуру і збільшує освітній і професійний досвід її учасників; є істотним чинником системних змін через безпосереднє поширення досвіду; підвищує якість підготовки фахівців; піднімає рейтинг університету в цілому.

Академічна мобільність студентів – один із найважливіших елементів імплементації Болонського процесу, важливий засіб підвищення якості вищої освіти, засіб формування єдиного європейського освітнього та наукового простору. Забезпечення мобільності передбачає використання процедур взаємного визнання періодів навчання та навчальних дисциплін, результатів оцінювання навчальних результатів, індивідуалізацію освітніх траєкторій, створення пристойних організаційних умов для навчання студента поза університетом, у якому він навчається. Але слід зазначити, що академічна мобільність студентів в Україні знаходиться на етапі становлення. В процесі дослідження виникло багато проблемних моментів названого процесу, з якими стикаються студенти: проблеми соціокультурної адаптації; недостатні знання іноземної мови студентами немовних ВНЗ; «витік потенціалу»; криза потенційної еліти України; невідповідність навчальних робочих програм України з країнами-учасниками Болонського процесу тощо.

Академічна мобільність студентів забезпечується можливостями: вибору спеціальності (спеціалізації) в межах одного напрямку підготовки фахівців; індивідуального формування програм підготовки шляхом вибору навчальних дисциплін, які відносяться до дисциплін вільного вибору студента; переходу до програм як вищих, так і нижчих ступенів; переривати та поновлювати навчання за будь-якою освітньо-професійною програмою, крім випадків, передбачених нормативними актами МОН України; одночасного паралельного навчання за різними програмами (ОПП).

Метою розвитку мобільності студентів є: покращення якості програм та рівня досліджень; посилення академічної та культурної інтернаціоналізації європейської вищої освіти; сприяння особистісному розвитку та працевлаштуванню.

Завданнями студентської мобільності виступають: заохочення міжнародної мобільності і обміну студентами, розвиваючи стратегії нейтралізації негативного впливу відтоку «мізків»; забезпечення портативності студентських грантів та позик мобільності; розроблення сучасних механізмів урахування потреб ринку праці з метою сприяння належному працевлаштуванню випускників; посилення

соціального виміру і зняття перешкод для мобільності; застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у викладанні, навчанні та науці зі створенням єдиного європейського простору щодо доступу до науково-технічної літератури та результатів наукових досліджень.

Отже, академічна мобільність: сприяє навчальній, виховній, науковій, культурній та методичній діяльності; забезпечує умови для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формує соціально зрілу, творчу особистість; виховує морально, психічно і фізично; формує громадянську позицію, патріотизм, власну гідність, готовність до трудової діяльності, відповідальність за свою долю; забезпечує високі етичні норми, атмосферу доброзичливості і взаємоповаги у стосунках між працівниками, викладачами та студентами; забезпечує набуття студентами знань у певній галузі, готує їх до професійної діяльності; надає можливість проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців та науково-технічного і культурного розвитку держави; готує молодь до самостійної наукової, викладацької або мистецької діяльності.

Для України досягнення ефективної міжнародної академічної мобільності в контексті Болонського процесу реальне лише за умови створення продуктивної системи національної мобільності, нормативно-правової бази та готовності до такого партнерства самих студентів, а також за умови переосмислення філософських засад основ навчання й виховання, оскільки тільки їх осмислення допоможе розробити якісно нові педагогічні концепції, засновані на ідеалах і ціннісних орієнтаціях, які відповідають сучасності, та сформувати гідну національну особистість. Сьогодні необхідно усвідомити, що Українська вища школа рухається у напрямку до глобалізації. Тому важливо на даному етапі не втратити національних освітніх та культурних традицій, чітко закріпити у свідомості молоді любов та повагу до надбань минулих поколінь.

У третьому розділі **«Шляхи структурного реформування вищої освіти України в контексті вимог Болонського процесу»** нами показано, що входження України у Болонський простір є для українського суспільства важливим та необхідним через потребу визнання українських дипломів за кордоном, підвищення ефективності та якості освіти і відповідно конкурентоздатності українських ВНЗ та їхніх випускників на європейському й світовому ринку праці. Адже Болонський процес вийшов за межі Європейського Союзу та Європи і став частиною процесу глобалізації вищої освіти та глобального ринку праці. Приєднання до Болонського процесу сприяє утвердженню принципу автономії в університетській освіті України, послабленню, а в перспективі зникненню жорсткого адміністративного та фінансового контролю з боку державних органів за функціонуванням університетів, ефективному залученню та використанню власних ресурсів у навчальному процесі, організації стажування та обмінів для студентів та викладачів. У внутрішньо суспільних процесах ці зміни сприяють розвитку громадянського суспільства, формуванню громадянської культури та відповідальності, поглибленню демократичних трансформацій.

Враховуючи тенденції глобалізації інформатизаційних процесів, медіа-освіта як інтегрований напрям освіти в інформаційному суспільстві, спрямована на опанування сучасних комп'ютерно-телекомунікаційних технологій та одночасного виховання відповідальності, пов'язаної з застосуванням цих технологій. Потрібне усвідомлення не тільки їхніх переваг, а й загроз для людської психіки. При цьому одним із системоутворюючих понять медіа-освіти є поняття інформаційної безпеки – стану захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, зведення до мінімуму неповноти, невчасності й невірогідності інформації, негативного інформаційного впливу, негативних наслідків функціонування інформаційних технологій. Основним змістом медіа-освіти є інтелектуальні й процесуальні (технологічні) вміння інформаційної взаємодії. Структурним елементом і змістовою складовою медіа-освіти є інформаційна освіта в усіх її сферах – інформаційно-технологічній, інформаційно-управлінській та інформаційно-аналітичній.

Проблема вдосконалення системи вищої освіти та підвищення якості професійної підготовки фахівців в Україні є найважливішою соціокультурною проблемою, розв'язання якої можливе тільки при приведенні освіти у відповідність з новими соціально-економічними вимогами ринкової економіки. На сьогодні державні структури, які здійснюють політику в галузі якості освіти, визначають її стратегію. Вони водночас здійснюють ті освітянські програми, які необхідні для економічного та соціального розвитку України, а також індивідуального та культурного самовираження особистості у суспільстві. Освіта в Україні організується з урахуванням принципу безперервності. Програми реформування освіти націлені на те, щоб відповідати як вимогам відповідних галузей економіки, так і забезпечувати професійну підготовку.

Стратегічним у реформуванні гуманітарної освіти завдання є відродження і розбудова національної системи освіти. Воно включає в себе гуманістичні цінності-цілі: формування освіченої, творчої особистості; становлення її фізичного і морального здоров'я; забезпечення пріоритетного розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності в усьому розмаїтті зразків. Основними напрямками і шляхами реформування змісту гуманітарної освіти є: формування гуманітарного мислення; вивчення рідної, державної та іноземної мов; залучення до мистецтва; знання української та світової культури; осмислення історичних фактів, подій і явищ, розмаїття шляхів людського розвитку; формування світоглядної, правової, моральної, політичної, художньо-естетичної, економічної, екологічної культури, утвердження пріоритетів здорового способу життя людини; відображення в змісті історичної освіти закономірностей історичного розвитку; широке вивчення українознавства, етнічної історії та етногенези українців, інших народів держави.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження виконано всі його завдання. Аналіз результатів дослідження дає можливість зробити такі **висновки**:

1. Європейський вибір України, необхідність європейської інтеграції є одним з найважливіших чинників державної незалежності, політичної стабільності та економічного розвитку країни. Україна послідовно реалізує курс на інтеграцію в європейські структури. Прагнення нашої держави до здобуття повноправного членства в Європейському Союзі вперше зафіксоване в «Основних напрямках зовнішньої політики України», схвалених Верховною Радою України у липні 1993 року. На міжнародному рівні це було проголошено Президентом України Л. Кравчуком 14 червня 1994 року в м. Люксембурзі під час підписання Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством та його державами-членами. А Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98 було затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, яка визначає основні пріоритети діяльності органів виконавчої влади з метою створення передумов, необхідних для набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі. Така стратегія повинна забезпечити входження держави до європейського політичного, економічного і правового простору і отримання на цій підставі статусу асоційованого члена ЄС, що є головним зовнішньополітичним пріоритетом України у середньостроковому вимірі.

2. Відкритий європейський простір для вищої освіти України є багатим джерелом перспектив, які враховують її різноманітність. Він вимагає подальших зусиль щодо усунення бар'єрів і оновлення систем викладання і навчання. Це сприятиме розвитку мобільності і тісної співпраці. Інтеграційний процес в Україні полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці і техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків в ЄС. У кінцевому результаті такі кроки спрацьовують на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного простору. Завдання процесу передбачає взаємне зняття будь-яких принципових, на відміну від технічних, обмежень на контакти й обміни та поширення інформації.

3. Для реалізації концептуальних засад євроінтеграційного процесу в галузі науки та освіти в Україні створено умови для: вдосконалення двоступеневої структури вищої освіти; прийняття прозорих та зрозумілих градацій дипломів, ступенів та кваліфікацій; використання єдиної системи кредитних одиниць і додатка до диплома; врахування європейської практики організації акредитації та контролю якості освіти; підтримка і розвиток європейських стандартів якості освіти; ліквідація перепон для розширення мобільності студентів, викладачів і дослідників; запровадження сучасних підходів інтеграції вищої освіти і науки у справі підготовки магістрів та аспірантів; забезпечення подальшого розвитку автономності та самоврядування у системі вищої освіти та науки.

4. Впровадження ступеневої системи вищої освіти і введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів «бакалавр» та «магістр» надає широкі можливості для задоволення освітніх потреб особистості, забезпечує гнучкість

загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту на ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство. Введення ступеневої освіти в освітню галузь України значно розширило правові рамки фахівців, про що свідчить підписана Україною у Лісабоні на спільній конференції Ради Європи та ЮНЕСКО конвенція про визнання кваліфікацій, які належать до вищої освіти у Європейському регіоні.

5. Впровадження Концептуальних засад гуманітарної освіти виступає як важлива складова і, водночас, необхідна умова трансформації освітньої системи в Україні. Складність протікання процесу гуманізації та гуманітаризації української освіти, і вищої освіти зокрема, зумовлена збігом глобальної кризи світової освіти із загальносуспільною кризою в українському суспільстві і відповідним резонансом кризових явищ в освітянській галузі України. Гальмування процесу гуманізації освіти в Україні відбувається також внаслідок дії «освітніх міфів» щодо стану і моделей розвитку української освіти та змісту як соціально-гуманітарних, так і природничих дисциплін у ВНЗ. Долаючи труднощі і перешкоди, відбувається поступова, послідовна і неухильна трансформація освіти на гуманістичних засадах. Цей процес набуває все більшої нормативної визначеності та відповідного теоретико-методичного забезпечення навчально-виховного процесу у ВНЗ. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті виступає теоретичним документом, який, з одного боку, завершує процес створення теоретичного підґрунтя та практичних змін у навчально-виховному процесі, організації й управлінні вищою освітою; з іншого боку, у цьому документі закладено теоретичні орієнтири на подальшу практичну реалізацію завдань гуманізації та гуманітаризації вищої освіти.

6. Модернізація гуманітарної освіти в Україні, відповідно до інтеграційних процесів в освітньому середовищі включає такі пріоритети: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; створення рівних можливостей для дітей і молоді у здобутті якісної освіти, постійного оновлення змісту освіти; розвиток системи неперервної освіти та освіти впродовж життя; формування через освіту здорового способу життя; розвиток україномовного освітнього простору; забезпечення освітніх запитів національних меншин; забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їхнього соціального статусу; розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти в сільській місцевості; інтеграція освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки; розробка і запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; створення індустрії навчальних засобів; створення ринку освітніх послуг; інтеграція української освіти у європейський та світовий освітній простір.

На систему гуманітарної освіти покладено важливі завдання гуманістичного контексту щодо формування особистості, яка усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється; збереження і продовження української культурно-історичної

традиції, виховання шанобливого ставлення до українських національних святинь, української мови, історії і культури всіх національностей, які проживають в Україні, формування культури міжетнічних і міжособистісних відносин; виховання людини демократичного світогляду, яка поважає громадянські права і свободи, традиції народів і культур світу, національний, релігійний, мовний вибір кожної людини; формування у дітей і молоді цілісної наукової картини світу, сучасного світогляду, творчих здібностей і здатності до самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості; підготовку людей високої освіченості і моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукомістких та інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці; створення необхідних умов для розвитку обдарованих дітей та молоді; підтримка дітей і молоді з особливими потребами; формування здорового способу життя, розвиток дитячого і юнацького спорту, туризму; етичне, естетичне та екологічне виховання; наступність і неперервність освіти; інноваційний характер навчально-виховної діяльності; різноманітність типів навчальних закладів, варіативність навчальних програм, індивідуалізацію навчання й виховання; моніторинг освітнього процесу, зростання якості освітніх послуг; створення умов для ефективної професійної діяльності, підтримки працездатності та збереження здоров'я педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їхнього соціального статусу.

7. Встановлено, що академічна мобільність – це система заходів, які забезпечують право та можливість переміщення студента на навчання чи стажування за межами навчального закладу з метою опанування або продовження освіти. Вона сприяє навчальній, виховній, науковій, культурній, методичній діяльності; забезпечує умови для оволодіння системою знань про людину, природу і суспільство; формує соціально зрілу, творчу особистість; виховує морально, психічно і фізично; формує національну позицію, патріотизм, власну гідність, готовність до трудової діяльності, відповідальність за свою долю; забезпечує високі етичні норми, атмосферу доброзичливості і взаємоповаги у стосунках між працівниками, викладачами та студентами; забезпечує набуття студентами знань у певній галузі, готує їх до професійної діяльності; надає можливість проведення наукових досліджень або творчої, мистецької діяльності як основи підготовки майбутніх фахівців та науково-технічного і культурного розвитку держави; готує молодь до самостійної наукової, викладацької або мистецької діяльності.

Запровадження мобільності в Україні передбачає цілу низку заходів на різних рівнях організації, зокрема: заснування в організаційно-функціональній структурі ВНЗ міжнародного офісу і бюро для організації обміну студентами та викладачами; створення банку даних про світові, європейські й національні університети та їх навчальні матеріали; інтернаціоналізація і скоординованість навчальних планів; впровадження кредитно-модульної системи ECTS; розробка веб-сторінок, які б відображали процеси, що відбуваються в створених консорціумах; створення необхідної системи кураторства, яка допомогла б

студентам і викладачам у практичній реалізації їхніх потреб щодо мобільності; організація студентських служб для адаптації студентів у новому середовищі; створення нової системи підвищення кваліфікації і перепідготовки для професорсько-викладацького складу, яка задовольняла б потреби ринкової економіки України для реалізації важливого загальноєвропейського принципу «освіта через усе життя»; впорядкувати систему наукових ступенів в Україні, яка відповідала б міжнародним стандартам і дозволяла б зняти перешкоди у мобільності на європейському науковому й освітянському просторах; Міністерство освіти і науки має впорядкувати термінологію мобільності студентів і професорсько-викладацького складу в Україні. та створити відповідний тлумачний словник.

Представлене дисертаційне дослідження не вичерпує всіх проблем, майбутніх розвідок потребують питання, що стосуються академічної мобільності студентів в європейському просторі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Наumenко У. Європейський вектор розвитку: стратегія для України / У. Наumenко // Вища освіта України. – 2008. - №3. – С. 31-36.
2. Наumenко У. Формування єдиних освітніх пріоритетів / У. Наumenко // Вища освіта України. - 2008. – № 4. – С. 134-140.
3. Наumenко У. Пріоритет освіти: європейський досвід для України / У. Наumenко // Наукові записки: [збірник наукових праць] / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова; укл. Л.Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Випуск LXXXII (82). – С. 128-138.
4. Андрущенко В. Формування єдиних освітніх пріоритетів. Стаття перша: Лісабонські домовленості / В. Андрущенко, У. Наumenко // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 14. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 68-77.
5. Андрущенко В. Формування єдиних освітніх пріоритетів. Стаття друга: болонський процес / В. Андрущенко, У. Наumenко // Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 15. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: збірник наукових праць. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 57-65.
6. Наumenко У. Модернізація системи вищої освіти України в контексті європейських вимог / У. Наumenко // Молодіжна політика: проблеми та перспективи. Випуск 2: [збірник наукових праць / наук. ред. С.А. Щудло]. – Дрогобич: РВВ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 482-486.
7. Наumenко У. Пріоритетні напрями реформування української вищої школи з огляду на болонський процес / У. Наumenко // Молодь і ринок. - 2011. – № 12. – С. 144-148.
8. Наumenко У. Модернізація системи вищої освіти України в умовах євроінтеграції: проблеми та перспективи / У. Наumenко // Молодь і ринок. - 2013. - №3. – С. 154-159.

9. Науменко У.В. Шляхи структурного реформування вищої освіти в Україні / У.В. Науменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 42: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 170-181.

10. Науменко У.В. Деякі аспекти інтеграційних європейських процесів у галузі освіти / У.В. Науменко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. – Випуск 42: збірник наукових праць / за заг. ред. проф. В.Д. Сиротюка. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – С. 202-207.

Статті у закордонних наукових фахових виданнях

11. Науменко У.В. Главные пути модернизации высшего гуманитарного образования Украины в контексте европейских требований / У.В. Науменко // Socialinis ugdymas: Social Education. – Nr. 4(36). – Vilnius: edukologija, 2013. - 286 s. - S. 186-195.

12. Науменко У.В. Пути модернизации высшего образования Украины в соответствии с европейскими стандартами / У.В. Науменко // Kulturowe i społeczno-economiczne aspekty edukacji zawodowej w Europie Środkowej I Wschodniej. – Warszawa: Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie? 2013. - S. 55-65.

Статті у наукових виданнях

13. Науменко У. Європейські соціальні стандарти: перспективи для України / У. Науменко // Гілея. Вип. 17. – К., 2007. – С. 180-187.

14. Науменко У. Європейський простір української освіти / Науменко У. // Гілея. Вип. 19. – К., 2009. – С. 230-237.

АНОТАЦІЇ

Науменко У.В. Модернізація системи вищої гуманітарної освіти України в контексті європейських інтеграційних процесів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2014.

У дисертаційному дослідженні визначено й проаналізовано теоретико-методологічні засади проблеми модернізації освіти в контексті європейського вибору у світлі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу, розкрито історичні передумови, потреба та реальний процес формування єдиних європейських освітніх пріоритетів (Лісабонська конвенція (1997), Сорбонська декларація (1998) та Болонська декларація (2003)), представлено основні вимоги Болонського процесу щодо модернізації гуманітарної освіти у європейському просторі, їх чинність стосовно української освіти, проаналізовано основні шляхи, ресурси на напрями структурного реформування вищої гуманітарної освіти України в контексті вимог Болонського процесу.

Ключові слова: система освіти, вища освіта, гуманітарна освіта, модернізація освіти, європейські інтеграційні процеси.

Науменко У.В. Модернизация системы высшего гуманитарного образования Украины в контексте европейских интеграционных процессов. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2014.

В диссертационном исследовании определено и проанализировано теоретико-методологические принципы проблемы модернизации образования в контексте европейского выбора в свете современного философско-педагогического дискурса, раскрыты исторические предпосылки, потребность и реальный процесс формирования единственных европейских образовательных приоритетов (Лиссабонская концепция (1997), Сорбонская декларация (1998) и Болонская декларация (2003), представлены основные требования Болонского процесса относительно модернизации гуманитарного образования в европейском пространстве, их действие относительно украинского образования, проанализированы основные пути, ресурсы на направления структурного реформирования высшего гуманитарного образования Украины в контексте требований Болонского процесса.

Утверждается, что внедрение Концептуальных принципов гуманитарного образования выступает как важная составляющая и в то же время необходимое условие трансформации образовательной системы в Украине.

Сложность протекания процесса гуманизации и гуманитаризации украинского образования, и высшего образования в частности, обусловленная совпадением глобального кризиса мирового образования с общественным кризисом в украинском обществе и соответствующим резонансом кризисных явлений в просветительской отрасли Украины.

Торможение процесса гуманизации образования в Украине происходит также в результате действия «образовательных мифов» относительно состояния и моделей развития украинского образования и содержания как социально гуманитарных, так и естественных дисциплин в вузах.

Преодолевая трудности и препятствия, происходит постепенная, последовательная и неуклонная трансформация образования на гуманистических принципах. Этот процесс приобретает все большую нормативную определенность и соответствующее теоретико-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса в вузах.

Национальная доктрина развития образования Украины в XXI веке выступает теоретическим документом, который, с одной стороны, завершает процесс создания теоретической подпочвы и практических изменений в учебно-воспитательном процессе, организации и управлении высшим образованием, которые, в целом, обеспечивают необратимость гуманистической трансформации высшего образования.

Указано, что модернизация гуманитарного образования в Украине, в соответствии с интеграционными процессами в образовательной среде, включает такие приоритеты: личностная ориентация образования; формирование национальных и общечеловеческих ценностей; создание равных возможностей для детей и молодежи в получении качественного образования, постоянного обновления содержания образования; развитие системы непрерывного образования и образования на протяжении жизни; формирование через образование здорового образа жизни; развитие украинского образовательного пространства; обеспечение образовательных запросов национальных меньшинств; обеспечение экономических и социальных гарантий для профессиональной самореализации педагогических, научно-педагогических работников, повышения их социального статуса; развитие дошкольного, внешкольного, общего среднего образования в сельской местности; интеграция образования и науки, развитие педагогической и психологической науки; разработка и внедрение образовательных инноваций, информационных технологий; создание индустрии учебных средств; создание рынка образовательных услуг; интеграция украинского образования в европейское и мировое образовательное пространство.

Отмечено, что на систему гуманитарного образования возложены важные задания гуманистического контекста относительно формирования личности, которая осознает свою принадлежность к украинскому народу, современной европейской цивилизации, ориентируется в реалиях и перспективах социокультурной динамики, подготовленная к жизни и труду в мире, который изменяется; сохранение и продолжение украинской культурно-исторической традиции, воспитания почтительного отношения к украинским национальным святыням, украинскому языку, истории и культуре всех национальностей, которые проживают в Украине, формирования культуры межнациональных и межличностных отношений; воспитание человека демократического мировоззрения, который уважает гражданские права и свободы, традиции народов и культур мира, национальный, религиозный, языковой выбор каждого человека; формирование у детей и молодежи целостной научной картины мира, современного мировоззрения, творческих способностей и способности к самостоятельному научному познанию, самообразованию и самореализации личности; подготовку людей высокой образованности и морали, квалифицированных специалистов, способных к творческому труду, профессиональному развитию, освоению и внедрению наукоемких и информационных технологий, мобильности и конкурентоспособности на рынке труда; создание необходимых условий для развития одаренных детей и молодежи; поддержка детей и молодежи с особыми потребностями; формирование здорового образа жизни, развитие детского и юношеского спорта, туризма; этическое, эстетичное и экологическое воспитание и др.

Ключевые слова: система образования, высшее образование, гуманитарное образование, модернизация образования, европейские интеграционные процессы.

Ulyana Naumenko. Modernization of Higher Humanitarian Education System in Context of European integration processes. – manuscript copyright

Dissertation for a Candidate Degree in Pedagogics, Speciality 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. The National Pedagogical University named after M. Drahomanov. Kiev, 2014

The theoretical and methodological principles of the higher education modernization problems in the context of European choice as well as the modern philosophical and pedagogical discourse have been analyzed in the research.

The historical pre-conditions and requirements for the process of formation of the international European Education Strategies. (The Lisbon Convention, 1997; Sorbonne Declaration, 1998; Bologna Declaration 2003 have also been revealed.

The Bologna major requirements for the higher humanitarian education system in the European Space in accordance with Ukrainian Education Standards have been highlighted as well as main ways, resources and directions of the reformation of the Ukrainian higher humanitarian educational structure in the Bologna process have been determined.

Key words: education system, higher education, humanitarian education, modernization of education, European integration processes.